

Tertium CIBABO TE HEREDITATE JACOB PATRIS TUI. — **Dei cultorum q. d.** Dabo tibi insignia illa bona, quae promisi pra Abraham, Isaaco et Jacob, nimis delicias et diuinam, vitias gratias celestis et virtutum; ac deinde glorias et felicitatis aeternae in celo. Ecclesia enim militans inchoat, et tendit ad triumphantem. Aludit ad terram Iudeis promissam: ad hanc enim e Babylone ipsos sperantes et coentes se, reduxit Deus, q. d. Non hanc iudaicam, sed longe altioriem, scilicet terram viventium, tibi dabo, ibique te cibabo iis spulis, quas « nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in eorū oīniis » ascendunt. Ita S. Hieronymus, Cyrillus et Procopius. Jam ut haec confirmaret, et magis singulorum menti infugiat, solitum Prophetatum sigillum subdit, dicens: « Os enim Domini (quod falli aut fallere negili) locutum est. »

Præclare S. Bernardus, serm. 21 in *Canticis*: « Eris, inquit, inter adversa et prospera mutationum temporum tenens quamdam aeternalis imaginem, utique hanc inviolabilem et inconcessam constantis animi æqualitatem, benedicens Dominum in omni tempore, dum te cooperari renovare et reformatum in insigne illud antiquum similitudinē aeterni Dei, apud quem non est transmutatio, nec viuissitudinis obumbratio. Quippe sicut ipse est, ita et tu eris in hoc mundo, nec in adversis timidis, nec in prosperis dissolutus. » Idem S. Bernardus subdit deinde hominem renovari ad hanc primævam Dei imaginem, « cum sibi indignum ducit huic labenti seculo conformari, reformari magis satagens (juxta Pauli doctrinam) in novitate sui sensus in eam similitudinem in qua se conditum novit; ac per hoc etiam cogens, ut dignum est, seculum istud, quod propter se factum fuit, versa vice minimum in modum conformari sibi: dum omnia ei cooperari in bonum incipiunt, tanquam in propria et naturali forma, objecta degeneri specie, recognoscuntur dominum suum, cui ad servijendum creata fuere. Unde arbitror illum sermonem, quem dixit de se Unigenitus (*Iacob xii*), videlicet, si exaltetur a terra, omnia traheret ad seipsum; cunctis quoque ejus fratribus possa esse communem his utique, quos Pater præscivit

et predestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Et ego, si exaltatus fuero a terra (audacter dico), omnia traham ad meipsam. Nec enim temerarie usurpo mihi vocem, eisq[ue] in me indu similitudinem. » Ita ergo suos evexit Deus, ut quisque etiam rebus omnibus credulis tanquam parvulus quidam deus dominetur: si nimis n[on] exaltatus fuerit a terra; hoc est terram et tenera omnia contemendo, supergressus fuerit.

Vides hic, o Christiane, quanta Deus statuerit praemis misericordie et pietati! Si habet mundus quem cum ipsis conferat, ametur; sin mons, quid heremus? Certe, cum haec verba examino, simulque oculos circumfero, videoque quam pauci sint qui delectentur in Domino, sublatibus supra nubes in celo habitent; tunc plane intelligo paucissimos esse qui vere sint misericordes, et Numini veri cultores; scio enim os Domini per Prophetam vera dicere et promittere. Hoc ergo lugendum et plangendum est, inquit Forcierius.

Symbolice, cibas nos Christus seipso in Eucharistia. Haec enim est ejus hereditas, Ecclesiæ testamento relicta, quæ, ut ait S. Bernardus, serm. 11 *de Cœna Domini*, est « Jesus dulcis, Jesus delectabilis, omni virtute prædictus, omni specie stata redimitus; dulcis super mel et favum, speciosus forma super filios hominum; cuius dulcedine Angeli inebriantur, cuius pulchritudinem sol et luna mirantur. Isti talis ac lantus dixit discipulis suis, et per eos cunctis fidibus suis: Manete in me, et ego manebō in vobis. » Quocirca exclamat: « O quam magna sublimitas, o magna sublimitas auctoritas, hominem habitare cum Angelis, terram et pulvrem elevari in celos, hominem tolli de stercore jumentorum, et aggregari cunctibus Angelorum, immo creaturam manere in Cœatore, facturam in factore, redemptum in redemptore, servum in domino, peccatores in justo, factum ex limo in eo qui fecit omnia ex nihilo, transitiorum in eterno, miserum in summa bestia; immo in eo qui omnia beata beat, et cuncta sanctificat sancta, qui est veritas et vita, et gloria sempiterna, gaudium mundi, jucunditas oculi, dulcedo paradisi, beata aeternitas, et eterna beatitudo, Christus scilicet Dominus Jesus! »

CAPUT QUINQUAGESIMUM NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Rekit ad initium cap. precedentis, pergitq[ue] respondere querelis Judeorum, cur e Babylone, suisq[ue] h[abitu]bus et calamitatibus non liberentur. Respondet enim causam non esse Dei impotentiam, quod non possit; vel surditudem, quod nolit eos audire, et liberare; sed ipsum et peccata multa et gravia, quae hoc populum exquirunt, et Deo quasi invito extorquent. Quocirca multis peccata eorum enumerat, et extingit. Denique, vers. 16, Deus miseris sui populi omni deserti et afflicti, armis se accingit, ut eum ab hostibus liberet omnes gentes videant eum gloriam, cum mittet redemptorem Christum iis qui redent a iniustitate, qui sanctet inter eos et Deum novum fedus sempiternum (1).

1. Ecce non est abbreviata manus Domini ut salvare nequeat, neque aggravata est auris ejus ut non exaudiatur: 2. sed iniuriantes vestrae divisorunt inter vos et Deum vestrum, et peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis ne exaudiaret. 3. Manus enim vestra pollicite sunt sanguine, et digitus vestri iniuriant: labia vestra locuta sunt mendacium, et lingua vestra iniuriam fatur. 4. Non est qui invocet justitiam, neque est qui judicet vere: sed confidunt in nihilo, et loquuntur vanitates: conceperunt laborem, et pepererunt iniuriam. 5. Ova aspidum ruperunt, et telas araneas texerunt: qui comedent de ovis eorum, morientur: et quod confotum est, erumpet in regulum. 6. Telæ eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis: opera eorum opera inutilia, et opus iniuriantis in manibus eorum. 7. Pedes eorum ad malum currunt, et festinant ut effundant sanguinem innocentem: cogitationes eorum cogitationes inutiles: vastitas et contritio in viis eorum. 8. Viam pacis nescierunt, et non est judicium in gressibus eorum: semite eorum incurvante sunt eis: omnis qui calcat in eis, ignorat pacem. 9. Propter hoc elongatum est judicium a nobis, et non apprehendet nos justitia: expectavimus lucem, et ecce tenebra: splendorem et in tenebris ambulavimus. 10. Palpavimus sicut ceci paritem, et quasi absque oculis attractavimus: impegnim[us] meritis quasi in tenebris, in caliginis quasi mortui. 11. Rugiemus quasi ursi omnes, et quasi columba meditantes gememus: expectavimus judicium, et non est; saltem, et elongata est nobis. 12. Moltiplicata sunt enim iniuriantes nostra coram te, et peccata nostra responderunt nobis, quia sclera nostra nobiscum, et iniuriantes nostras cognovimus. 13. peccare et mentiri contra Dominum: et aversi sumus ne iremus post tergum Iei nostri, ut loqueremur calumnum et transgressionem: conceperimus, et locuti sumus de corde verba mendacia. 14. Et conversum est retrorsum judicium, et justitia longe stetit: quia corrut in platea veritas, et aquitas non potuit ingredi. 15. Et facta est veritas in oblivionem: et qui recessit a malo, præde patuit: et vidit Dominus, et malum apparuit in oculis ejus, quia non est judicium; 16. et vidi quia non est vir: et aporiatus est, quia non est qui occurrat: et salvavit sibi brachium suum, et justitia ejus ipsa confirmavit eum. 17. Induto;

(1) In isto capite idem argumentum, ac in precedentibus Propheta, scilicet:

Pano, revocatur accusatio, objectione criminum Deum ab indulgentia promptitudine ad actionem prosequandam incitantum, 1, 2. Sunt autem ista: *primo*, violentia, iniuria, mendacium et injuria in contuberniis, 3; *secundo*, iniustitia, aegrotis veritatis, et consiliorum perversitas in iudicis, 4; *tertio*, malignitas intentionum, vanitas operationum, et malignitas eventuum in molitionibus, 5, 6; *quarto*, oppressio innocentium, perturbatio ordinis et corporis auditorum in communitatibus, 7, 8.

Secundum, adficatur defensio, *primo*, agnitione frustrationis, tum divini auxilii, tum humani consilii, tum speciei iudicij, 9-11; *secundo*, confessione peccatorum contra Deum et proximum commissorum, 12-13; *tertio*, defectio patrocinii et instantia justitiae, 15.

Tertio, denuntiatur sententia, et inducit ipse Deus processarius ad vindictam: *primo*, terribilem hostem suis, 17, 18; *secundo*, venerabilem et secundam tum genitibus, 19, tum reliquis Judeorum conversis, vers. 20; *tertio*, credibilem factam ex interposita Dei sanctione, vers. 21.

COMMENTARIA IN ISAIAH PROPHETAM, CAP. LIX.

Et justitia ut lorica, et galea salutis in capite ejus : induitus est vestimentis ultiōnis, et operas est quasi pallio zeli. 18. Sieut ad vindictam quasi ad retributionem indignationis hostibus suis, et vicissitudinem inimicis suis : insulis vicem reddet. 19. Et timebunt qui ab occidente, nomen Domini ; et qui ab ortu solis, gloriam ejus : cum venerit quasi fluvius violentus, quem spiritus Domini cogit : 20. et venerit Sion redemptor, et eis qui redeunt ab iniuitate in Jacob, dicit Dominus. 21. Hoc fiedus meum cum eis, dicit Dominus : Spiritus aeneus, qui est in te, et verba mea, que posui in ore tuo, non recesserent de ore tuo, et de ore seminis tui, et de ore seminis seminis tui, dicit Dominus, amodo et usque in sempiternum.

4. ECCE NON EST ABREVIATA MANUS DOMINI. — **M**anus, id est potesta. Vide dicta cap. xxx., 35. Ibi enim idem dixit Propheta. Hęc verba redee connectuntur in cap. precedenti, hoc modo, q. d. Jam declaravi et ostendi, oJudei, quod, si sitis pii et misericordes, colatissime subbata mea, dedicatio deserta seculorum; suslabilis vos super altitudines terce, et cibabo vos hereditate Jacob patris vestri : ecce ex hisce meis promissis, similius beneficiis, que alias Abrahæ, Davidi et patribus vestris presiti, videtis facile me non esse in culpa et mora, quod ab hostibus et errunis vestris non liberemini, neque id fieri defecut potestis aut benevolencia mea, quod aures habeant graves, id est duras et quasi gravi aliquo et crassi humore obturatas et oclusas, ne preces vestras a diuina; sed vos esse in culpa, qui peccatis vestris aubem et chos magnum inter nos et vos induxit, quia vestras preces inhibet et repellit, ne penetrant, et ad aures meas perveniant. Vide dicta Theron, iii, 44. Unde subdit :

2. SENI INIQUITATIS VESTRE DIVISERUNT INTER VOS ET DEUM VESTRUM. — Sicut firmamentum est in aeris dividiens aquas superas ab inferis, Gen. cap. 1, 6; ita peccata vestra sunt interserratum firmatur dividens et separans vos a celo, Angelis et Deo; proinde peccata vestra « absconderunt » a vobis « faciem » et oculos « ejus » benevolos, ne vos benigne et gratiōe respiciat; aliae aures ejus patulas, ne preces vestras audiat.

Septuaginta vertunt : *Propter peccata vestra avertit faciem suam a vobis ut non misereatur.* Cujus rei duplicitat est causam s. Hieronymus. Primo : « Ostendit, inquit, quod factorem peccatorum, et iniuriantem eorum ferre non potest. » Sicut enim mares avertimus a putido et fonte cadavera, aut a latriniis; ita Deus avertit se a peccato. Secundo : « Averit, ait, faciem suam, ne torpiditatem eorum cerneret, et statim percutere cogeretur. » Avertit ergo non tam ex ira quam ex clementia et indulgentia, qua eorum conversionem parendo expectavit.

3. MANUS ENIM VESTRA POLLUTE SINT SANGUINE. — Descendit a genere ad speciem, et specialiter scelera soror, recenset ac redarguit. Primum est Iudei homicidii, quod sanguine a se fuso manus et conscientiam polluerint.

Et digitis vestra iniuriantur. — **cadibus, rapinis** — **et** — **magno** — **violentia** — **in** — **proximum** (de hoc epus

FATUR, — et loquendo adornat et concinnat, ut verbit Vatablus; alios enim ad eandem iniuitatem excusat et impellit.

4. NOX EST QUI INVOCET JUSTITIAM, — q. d. Non est qui justificat in consilium advocet et adhibeat, ut vere iudicet; sed adhibent in consilium suam avaritiam et cupiditatem; itaque iudicia ob munera et favores pervertunt, insontes damnando, et sonibus causam adjudicando. Patet ex sequentibus.

Hebreos ad verbum habent : *Nox est qui vocet in justitiam*, quod recte Noster verit: « Qui invocet justitiam. » Potest tamen, secundo, sic veri, q. d. Nemo aliud justus in iure vocat. Unde sequitur in Hebreo : *Nox est qui iudicio litiget, aut discepit vere;* aut potius : *Nox est qui iudicetur vere, quia scilicet ut Noster verit, non est iudex qui iudicet vere et sincere.* Tertio, Vatablus sic accipit : *Nox est qui vocet in justitia*, id est nemesis qui clamet ad impios, eosque inique agentes justę arguat et iudicet. Unde alii vertunt : *Nox est qui clamet pro justitia.* Quod notent assessores iudicem, queque ab pastore, qui licet non profrant injustias sententias, iniquis tamen iudicis non reclamat, nec patriciomus iustitiae suscipiant. Horum enim silere est tacitum consentire.

SED CONFIDENT IN NIHILO, — q. d. Non confidunt in iustitia et veritate; sed spes suas ponunt in rebus vanis et nihil, puta in idolis suis saxis et lignis. Ita S. Thomas et Haymo, aut potius in extrema forma et inani specie ac larva; tum justitia et pietatis, tum sapientie et astutie, tum potentie et autoritatis, quibus alios inique opprimit.

CONCERNUNT LABOREM. — **N**ota per laborem sive fatiginationem, et, ut Psalm. vii, vers. 15 et 17 (qua alludit hic Isaia), Noster verit, « dolorum », metonymice significari peccatum, quod plurimorum dolorum et laborum presentium et futurorum est causa, et magna sollicitudine, anxiate, labore et dolore parturitur ac perpetuat. Peccator ergo, instar purpurae, magna molestia et dolore uestro mensa gestat, fovet et affit peccatum; quod postea similis dolore parturit, ac insuper mox parat sibi penas presentes, et aeras. Quam hoc verum sit, ad oculum est videre in his qui honores, opes, opulas ambulant. Ita Hugo. Secundo et magis propriè, peccatum homicidii et violentia in proximum (de hoc epus

COMMENTARIA IN ISAIAH PROPHETAM, CAP. LIX.

691

egit vers. 3) vocatur hic *labor et iniugitas*, tum passive, quia peccantem labore et dolore afficit, uti jam dixi; tum active, quia proximum quem occidit ac iniuria afficit, laborare, gemere et dolere facit. Ita S. Cyriacus, S. Thomas, Forerius et Sanchez. Unde sequitur :

5. OVA ASPIDUM (solus Aquila verit, viperarum) RUPERUNT. — Est proverbium, q. d. « Ova aspidum » id est suos malitiosos ire, rapino, hominibus, quid? cidiū conceptus et machinationes, per suos filios (ova enim rumpuntur non a matre, sed a fecu ovis inclusu, dum iam animatus est, et gesti in lucem prodire) vel ascelas executi sunt (ut in republica alii sape sunt qui scelus machinatur, alii qui juvent et exequuntur), ac re ipsa patrunt rapinas et cedēs. Hęc enim sunt quasi aspides ex ovo proudeentes, quae et aliae, in quos destinata sunt, et ipsae elian auctoribus ac parentibus perniciem creant. Ita S. Hieronymus, Haymo, Procopius, Hugo et alii. Qui enim ex ovo aspidem educt, ad eodem mordet; nam repto ovo, erumpit apis, quae ita lingue vulnera venenum infigit effractori ovi.

Aliqui putant hęc agi et alii ad partum viperarum, quod multos partus fecit usque ad viginti, sed sensim eos emittit, scilicet singulis diebus singulos; itaque ceteri tarditatis impatiens per rumpunt latera, oocasa parente, s. Plinius, lib. X, cap. lxxii. Unde S. Gregorius, lib. XV Morel, ix :

Vipera dista gen. vi partur. curit. **Vipera,** inquit, quid vi pariat, nominatur. « Sicut enim impii, dum alii malum machinatur, et parunt, sibi ipsis uxoram et perniciem accersunt. Ilicet enim Aldrovandus et alii viri docent vipersam a fecu encari; tamen Plinius id docet, est que communis hominum sensus et sermo, cui se conformare solet Scriptura. Pari modo vipersam ova conciperet ex lisso fecito in iero excludere, in certum est. Nam asserti Plinius, negoti Aristoteles, lib. V Histor. animalium, cap. v. Scriptura ergo « ova » vocal membranam quamvis, qua certum est in utero fecito includi, eamque rumpi, cum ille paritur et egreditur. Vipersam non agitur hic de vipersa, sed aspide (t).

(1) Nomen hebreum *תְּפִנָּה aphe*, significare vipersam, pluribus ostendit Bochartus, Hieroz. part. II, lib. III, cap. 1. Cui sententia tamen obstante videtur hic ipse locus, sed quo ῥα aphe tribuntur ova, cum vipersa non ova, sed vivos excludat serpentes. Sed docet Bochartus, vipersam, licet vivos excludat, iterum tamen ova concipi et geri ut reliquias animantes, sed ovum in utero rumpere. (Rosenmuller.)

Aspis hic, Paxton, procul dubio vipersam significat; ovum enim cuiusdam animalis nunquam ultra artificio animal alterius speciei producunt. Usi ovum confutum est, junior vipersa expedit et irrept parata ad nocendum. Nam si obiecti potest vipersam non esse oviparam, sed viviparam, et consequenter ad aliud animal a Prophetā intendi, in mentem rovendandum est, quamquam catulus suo vivos parat vipersa, illos tamen ex ovis in ventre parentis perfecte formatis crampere. Hinc de hac re ait Plinius, sola inter terrariora animalia, vipersa in semetipsorum uniforme coloris producit et molli, quasi pi et

Porro aspidem, instar aliorum serpentium, edere ova constat et liquet ex hoc Isaiae loco; quinimo non tantum aves, pisces, serpentes, sed et conchas aliaque animalia testacea, ita vere et autumno, edere ova docet Aldrovandus, lib. III. de iisdem.

Tradit Aelianus, lib. I De Natura animal., aduersus viperarum omniumque serpentium mortis remedium inventar, aspide una excepta, precipue si de rana gustari, ut ait idem lib. II. Solius ergo aspidis ictum, omni cura potentiorum esse, nec ab ullo vincit (præterquam a muliere); utpote quae vel aspectu contactu solo necat, quoram alterum cum regulo, alterum cum aenatio comune. Hinc Nicander : « Aspidis, ait, morsus immundibilis » est. Hinc et proverbium : *Tulit aspidis profecto mulier improba.*

Porro, proverbium hoc : « Aspidis morsus » maxime convenit in hostem clancularium et tanto pestilentiorum, quod clanculum, citraque dolorum infundat venenum hic serpens; neque post mortuum apparent vulnus in corpore, tantum somnus lethalis obrepat: quanquam Plinius, lib. XAI cap. iv, et Dioscorides, lib. II, xxxii, contra aspidis morsus valere cimices asserant.

Moraliter a similī, hoc proverbium usurpare licet, cum quis alteri machinatur malum, quod simul in machinantis caput reflueretur et recidit. Talis enim quasi ovis aspidum incubans, esque vivitantes ac rumpens, a fecu erumpente mortedorum.

Simile existat perelegans in Emblemate Alciati 134, de corvo et scorpio :

Scorpion, at, volucris caput pede corvus in auras Scorpion, at, volucris caput pede corvus.
At ista, infelix sensus per mortales veneno.
Reprobato in Stylos compulsi vides aquas.
O res digna nimis! qui falsi ratiabat
Ipsa peri, propria scutulaque vobis.

Similiter facit ichneumon, qui quadam physice antipathet, post necata matrem, in ova geassatur, sed cornu contactu lethum incurrit. Si cornu corripiens scorpionem, arcuata illius cananda, vulnus lethale acutip, peritique. Unde proverbium : « Cornix scorpionem; » rursus : « Oeptipedem excitas; » nimurum scorpionem, cui pedes

ova, seu latres. Conspicuo hoc naturali facto, scritoris narratio naturals historie veritati concordat. Si quo modo vipersa ovum a corpore separatur, res ea qua loquitur Propheta locum profecto habere potest.

P. Latif captiva vipersin genera serpentum praesentem se inibi jussit. In ejus dieo sex inventu sunt ova, quasi amersis ovorum amplexu, et a tredecim ad quindecim catulus continentur, qui sex circiter undas longi erant, et aegre aq. amersis pemata calamus crassi. Vix è carcere excisi sunt, cum huc illac repaire, et in minuti corporis habitu stare inciperint, sese involventes et fursum indecantes non eis interficiuntur. William Carpenter, Societas Regia, Londini, 1850, p. 112.

sunt oeo. Tale quoque est : « Leonem stimulas, Crabrones irritas, Tuo laqueo captus es, Tuo gladio jugularis. » Sic lugat Ovidius : « Hoc patior telis vulnera facta meis ! » Et Livius, lib. II *De Secundo bello Punico* : « Sentiebat Annibal suis se aribus peti. » Tradit Plutarchus Brasidam ducem educto e corpore teli, eodem confodisse eum qui miserat Trebellius Pollio narrat Marium, unum a tringita tyranno, interemptum a milite, qui adorans eum dixerit : « Hic est gladius quem ipse fecisti. » Marius enim ante imperium faber terrarum fuerat; et ejus militis opera in fabrili officina usus.

Tropologice; S. Gregorius, lib. XV *Moral. ix* : « Ova, inquit, aspidum pravis hominibus rumperet, est malignorum spirituum consilia, que in eorum cordibus latent, perversis operibus appetire. » Et Procopius : « Ova aspidum », inquit, vocat semina diabol, qui aspis est et serpens venenatissimus et astutissimus, qui Eiam omnesque ejus filios decipit.

Allegorico, S. Hieronymus et Haymo haec accipiunt de Iudeis, qui quasi vipers et aspides obturaverunt aures, ne Christi doctrinam et salutis monita audirent; quique quasi vipers eundem Christum parentem suum occiderent. Unde et S. Joannes Baptista vocat eos genim vipersarum. » Recte quoque Arias haec adaptat perversis judicibus, qui illigantes suis praxis fraudulentis in desperationem et ruinam adiungunt.

ET TELAS ARANEE TEXERUNT, — q. d. Scilicet aranea texunt telas, ut capiant muscas et culies: ita hi suis fraudibus, rapinis et cædibus paruntur sibi parare et texere opes plebeiorum et pauperum, quibus splendide epularentur et vestirentur; at non nisi futilis et inutiles telas aranearum texerunt. Telas haec ad vestimenta pertinent, at ova ad epulum et cibum; ob cibum enim et vestes, omnis fit rapina. Scilicet ergo in vestitu notat inanitatem et inopiam; ex telis enim aranearum vestis fieri neguit, ut dicitur vers. 6; ita in cibo notat pernicem: qui enim ova aspidum comedit, ut sequitur, venenum comedit et mortem; qui vero ova fovet et excludit, regulum producit, q. d. Putant hi violenti suis armis et fraudibus parare sibi vestes, at parant sibi telas aranearum, id est tenacitatem, nuditatem, sordes, obscuritatem et pauperiem: putant parare epulum, at parant necem et supplicium. Hec enim omnia ex justo Dei vindictis iudicio ob haec sceleris infixerunt eis Chaldeos, et postea Romani eventientes Judeam.

Unde S. Gregorius loco citato: « Telas, inquit, aranea texere, est pro hujus mundi concupiscentia, temporalia quilibet operari; que dum nulla stabilitate solidata sunt, ea procul dubio ventus vite, mortalis rapit. » Videmus aranearum ab ovo continuo texere, laborare et se evicerare; at quid texit? inanem et sordidam telam.

Ita carnales et mundani perpetuo laborant, suadant seque evicerant; at quid faciunt? quid lucrantur? telam araneæ, rem caducem et futilem. O stolidi mercatores et texores, qui parva, fluxa et vilia texitis, eaque cum magnis, preliosis et æternis commutatis, datis celum pro terra, animam pro corpore, vitam pro morte!

Alter hec explicat Forerius: Jejunia, ait, Jaudorum, sabbata, preces, decimationes, alia deinceps que Judei magna ambitione celebrabant, araneæ telas erant: videbant enim aliquid operis et dignitatis habere; sed eum fide et charitate carecent, inutiles erat totus cursum labor.

Symbolice, telas araneæ (quae subiles sunt et artificiosæ, sed fragiles et futilis, uti pulchre declarat S. Nazianzenus, orat. 2 *De Theolog.*) texunt primæ, heretici, quorum sophismatis capiuntur museæ, id est stolidi et rudes; sed vespe, id est aceræ et doceti, eas disruptunt. Ita Nazianzenus, orat. in *Heronis laudem. Secundo*, astrologi, qui ex astris certo divinant de futuris rerum eventiis. Ita S. Ambrosius, lib. IV *Hæxameron. iv. Tertio*, iniqui judices et legum executores, de quibus dicunt :

Pat veniam corvis, verat censura columbas.

Quocirca Thales dicebat leges esse similes telis aranearum, que parva animalia retinunt, sed a magis lacerantur. Quarto, notarii, scribæ, advocati iniqui, qui tenues suis fraudibus irebunt, spoliant, exhausti. Quinto, Judei, eorumque vanæ traditions, futilis historie, et figurae Calisticæ. Ita S. Hieronymus, Cyrilus, Procopius et Delrio, adiag 803.

QUI COMEDERIT DE OVIS FORUM, MORIETUR, — q. d. Qui se eorum machinafionibus impis jungunt et sociant, hi ex ilis non commodum, sed dampnum et exitum hauriunt. Ita S. Hieronymus, Cyrilus, Procopius et alii. Nota hic que sint vis et perniciem perversæ societatis, quam exitial sit cum impis conversari et sociari. Hi enim in mensis, symposiis, ludis, ova aspidum cum eis comedunt, et venenum libidinis, surriscitum, rixarum, ad etiam pravorum dogmatum haudent, quo animalia necant, et non raro corpus hinc in eos simile est proverbiu, cuius meminit Terullianus, lib. III *Contra Marcion. cap. viii*: « Aspis a viperæ; » cum pessimus a pessimis sumit mali quippiam: « Desinat, inquit Terullianus, nunc haereticus a Judeo, aspis (quod aiunt) a viperæ mulieru venenum. » Refutat autem inter Diogenes apophthegmata, qui conspicatus duas feminas inter clam conferentes sermonem, dixit:

Sumit venenum a viperæ aspis mutuo.

Utriusque serpentis venenum inimicabile, pariterque noxiom; nisi quod viperæ morsus magis enecat cruciatibus; aspidis adeo nullum afferit dolorum, ut nec voluptas desit, si Plinio creditus.

Alter hec « ova » explicat Forerius, scilicet ut

sint perversa dogmata cum lege Dei pugnantia, qualia Scribis et Iudeis objicit Christus, scilicet, quod preceptum Dei de honorando parentibus, de juramento, de sabbati violatione, et alia, suis pravis expectationibus perverterent, uti videtur est Matth. xxii, 16. Haec enim qui haubiebant et sequerantur, occidebant animam; erant enim venena conscientie. Unde monachus Christus, Matth. xv, 11: « Cave te a fermento Phariseorum et Saduceorum, » id est ab eorum corrupta doctrina, que bonos mores corrumperit et inficit; uti fermentum massam farinæ; imo uti regulis, qui non tantum halit, sed et aspectu inuenientes necat. Unde sequitur :

ER QUOD CONFONIT EST ERUMPET IN REGULUM, — q. d. Plane noxia sunt ova haec impiorum. Si enim iacebant, veneno; si calcæ, a catulo erumpente necaberis. Pro regulum Aquila vertit, *viperæ*; Symmachus, *aspidem*. Certum est, naturaliter ex ovis aspidum, non regulos, id est basiliscos, sed aspides nasel. Est ergo proverbiu simile illi cap. xiv, 29: « De radice cubiti egredietur regulus, » significans hosce iniquorum conceptum et machinationes in res vestimentissimas et perniciosemas, qualis est regulus, erumpere, q. d. Iniquæ cogitationes et machinationes, si in opus cumplicant, iniquissima producent facinora, quis iniuste et noxa longe supererant ipsas cogitationes. Dat causam ejus quod dixit vers. 5: « Ova aspidum ruperunt. »

Septuaginta vertunt: *Qui de ovis corum (ova enim aspidum externa specie pulchra sunt) comedere volerit, frangens reperit putricem, et in ipso regulum.* Quod iuxta sensum jam datum explicandum est.

Sanculus putat haec allusione Christum, cum Luc. xi, 12, dixit non daturum esse patrem filio ovum potenti, scorpionem, q. d. Non daturum ovum aspidi, ut sequitur, venenum comedere et moriatur. Morale S. Gregorius, XV *Moral. ix*: « Qui comedunt, inquit, de ovis eorum, morietur; quia qui immunitorum spirituum consilia recepit, vitam in se animæ occidit. Et quod confonit est, erumpet in regulum; quia consilium malorum spiritus quod corde tegitur, ad plenam iniquitatem nutritur. Regulus namque serpentum rex dicitur. Quis vero reproborum caput est, nisi Antichristus? Quod ergo confonit fuerit, erumpet in regulum; quia is, qui in se entuertit aspidis consilia recipit, membrum iniqui capitis factus, in corpus Antichristi accrescit. »

6. NEQUE OPERIENTUR OPERIBUS SUS. — Pro suis verbis potest, earum, scilicet telarum, q. d. Tanto opere et studio, quasi araneæ texunt telas, ut se contengant; et tamen iis operi nequeunt, conspiciuntur possunt.

7. FEDER FORUM AD MALUM CURRANT. — Ecce hic telas aranearum, et ova aspidum explicat, q. d. Cogitatio eorum jugiter intenta est ad malitiam, manus extenta est ad rapinam, pedes currunt ad

codes, semine eorum perversæ sunt, q. d. Tanta vita eorum corrupta est, omnes mores et aetas depravati; non cogitant, nou faciunt aliud quam mala, quibus alii damnata et pernicie, sicutique pariter afferrant. Hunc locum citat S. Paulus, Rom. iii, 15. Vide ibi dicta.

VASTITAS ET CONTRITIO IN VIIS FORUM, — q. d. Quocumque vadunt, omnia vastant et conterunt; sunt instar pestis, que omnia necant.

8. VIA PACIS NESCIRENT, — q. d. Pacem ubique perturbant, omnia miscent turbis et tumultibus. Est miosis. S. Clemens, lib. II *Constit. Apost.* cap. xx, hinc 1: « te adaptat Episcopis, qui injuste et celiter excommunicant (hi enim fundunt sanguinem), id est animam suam et alienam occidunt, quique ponentes recipere nolunt, cum Dominus Jesus, qui est via pacis, docuerit, dicens: « Remittite, et remittetur vobis. »

ET NON EST JUDICUM (id est justitia, rectitudine, aequitas) IN GRESSUORUM FORUM, — q. d. Gressus eorum iniqui et distorti sunt.

SIMILIA FORUM INCURVATE (id est depravatae, ut Septuaginta, *perverse*), SUNT, — non recte.

OMNIS QUI CALCAT IN EIS (qui eorum semitas, gressus et actus sequitur), IGNORAT PACEM, — quia cum tumultuosis tumultuantur, rapinas et cædes machinatur.

9. PROPTER HOC ELONGATUM EST JUDICUM A NOBIS (id est, ut sequitur), ET NON APPREHENDET NOS JUSTITIA. — Sepe enim in Scripturis iudicium jumentum cum justitia, per eamque explicatur, ut Psalm. XXXI, 1: « Deus, iudicium tuum regi da: et justitiam tuam filio regi: judicare populum tuum in justitia, et pauperes tuos in iudicio. » Sensus ergo est, q. d. Propter sclera nostra iam recedunt, recessit a nobis vera justitia. Nam quum per jejunitia, festa aliasque ceremonias quasi vivis, nobisque arrogavitim, externa tantum fuit, fucata et larvata; quia interna puritate, misericordia et pietate caruimus. Est generalis sententia, quia tum Iudeis tempore Isaiae, quam posteris competit. Unde S. Hieronymus eam recte adaptat Iudeos Christo incredulis eunque persecutibus; ab his enim ideo ablatâ est fides, religio et justitia, eaque translata sunt ad Gentes Christi credentes.

Secundo, Sanchez sic quoque exponit, ut per iudicium accepit vindictam de hostibus Iudeorum, vocula vero et sit rationalis, significans quia, q. d. Propter hoc ab hostibus nostris vindicta sumpta non est; quia in nobis non est inventa justitia, quia scilicet nos iudicia sine veritate exercimus, et absque justitia insontes in ius vocemus, et dixit vers. 4. Hec enim justa est pena, ut justum iudicium negligenti, justum iudicium non fiat. Ita Forerius.

EXPECTAVIMUS LUCEM, ET ECCE TENEBRAE. — « Lucifer, » id est prosperitatem; « tenebrae, » id est calamitas. Nam hæc, libertatis sortisque levæ et felicis est symbolum; uti tenebrae, captiu-

tatis et infelicitatis, uti juu sepius dixit. Jam ad Iudeos tempore Christi hoc referendo, symbolicus et lux et splendor significant splendorem Evangelii, et justitiam Christi; quam enim paulo ante vocavit iustitium et iustitiam, hic voce lucem et splendores, q. d. Nos Judei expectabamus Messiam, qui non illuminaret, sed redimeret, et justificaret; sed ob infidelitatem et impotatem nostram, eo veniente, facti sumus caci, et e. p. pavimus ac impinguimur in merito, quia Christi fide, et justitia ex gratia ubique propagata et coruscante, nos soli quasi caci eam non vidimus, et quasi palpantes incassimus (eius enim manum habet pro cuncto; unum prius manu palpans vestigium explorat, quan in egressum fugit), ut merito omnes rugore et genere debeamus, omnemque hoc agnoscentes vere rugient et gemit. Ita S. Hieronymus, Cyrius, Procopius et Theodore. Ad Christum enim hoc vel maxime spectare potest ex fine cupidi, et juu dicit.

40. IN CALIGINOS QUASI MORTE. — Leo Hebreus verit: In sepulchro versus quasi cadaver; significat summas excisitatem et calamitatem, q. d. Siue morbi dequiet in terris et putidis sepulchris, ita nos nostri flagiti et humilitatis dediti in ischemus, voluntatis, in eis impinguos, ruinus, labitur, ut nunquam nobis lux gratia, latitudo et felicitas illucset, et si plaus essentis mortui, exsangues et exanimes: luto si ad ejus splendorem correndum educantur, eo perstringuntur et exacerbantur, ut Galenus hunc tyramnum quemadmodum homines excecerat solitum; cogebat enim eos a carcere, locaque obscura et caliginosa, a post multum temporis edebat illud ad solem, qui subito fulgoris solis obrutus, statim exoculabantur.

Idem tropologice accidit philosophis, atheis, politici, quin et illi qui omnia vita statuisse sui subiecta in sua prudenter, labore, armis, robore ecclestant, qui si ad claram divinæ veritatis, voluntatis et providentiae doctrinam revocentur, velut noctis tantum lucem non ferentes, ex magis exacerbantur. Ita Arias, et ex eo Delcio, adagio 804.

41. RUGIEMUS QUASI URSI OAXIS. — Chaldei hec explicit de hostibus Iudeorum, qui quasi rugientes in eos sovrauerint. Verum sic diendum fuisse: Ruggient hostes, non, Ruggiemus nos. Sensus est ergo, q. d. Sicut usi omissis catulis, ex summo dolore horre rugiant, et sicut columba perpedit quasi meditantes genuit: ita et nos Judei deserti a Deo et Christo, et vastati tum a Chaldeis, tum a Romanis, horribiliter rugiferque geminos et lamentabimur. Ita Cyrius. Nominatrum ursi potius quam leonis, quia ursi catulus informes parvunt, quos deinde lambendo formant, itaque quasi his parvunt; quo circuus summe eos amat, et si amant summe dolent. Rursum rugitus significans furorem ursi, representat indignationem Iudeorum, simulque clamores conscientie, que eis attestatur et ocellant justiciale esse.

(1) Bocharini, Hieron, t. II, p. I, III, xx, observat habeas usum vocem aliquod gemmularum; n. d. Ecclae, cap. xxx, 32. « Nec resplendens circumferat ursus avilis, »

Alfer Sanchez: « Seclera, » ait, id est scelerum preme, nobiscum sunt, nos jugiter exigitant. Porro sceleris haec enumerant dum subdit: « Peccare et mentiri contra Dominum, » ut scilicet fidem Deo datam de illi soli, non idolis, non vitiis serviendo, falleremus, etc.

42. ET CONVERSUS EST RETRORSUM (Vatablus et Forerius vertunt, retroactum est) JUDICUX (id est iustitia a nobis abacta est. Unde sequitur): QUA CORRUIT IN PLATEA VERITAS, ET EQUITAS NON POTUIT INGENIUS, — quasi dicat: Palam et publice veritas et iustitia eversa sunt: quia grassator, inundat et dominatur passim vis, iniquitas et iustitia, tum magistratum, tum plebeiorum. Nullus ergo in coto nostro aquitatis relictus est locus, nullus aditus, nullus ingressus. Hinc Filius Dei et celo descendit, ut iustitiam exsulanten reducet. Notandum hoc respubica et retra, in quibus iustitia et virtus cum religione profligata sunt, ut factum videntur et cœlum in Anglia, Scotia, Grecia, multisque aliis provinciis, ubi Christiani viri quieti justi prædicti inquinorum patent: « Ut, nisi lopus sit, luporum prædam te esse oporteat. »

Mystice, platea, inquit S. Hieronymus, est lata et licentiosa carnalium vita, in hac corruit et pessimum relatum, veritas et probitas.

43. QUI RECESSIT A MOL, PRÆDE PATUIT. — Ubique enim vis et impietas dominantur, ubi innocentia opprimuntur, et iusti sceleratis sunt prædicti. Arabicus est adagium ab Aria ad verbum latine expressum:

Eesse lupus escam, te nostra atate necesse est;
Sed patire, nisi te juvet esse lupum.

Furem enim fur, lupum lupum cognoscit.

44. NON EST VIR (q. d. Non est quisquam qui scilicet faciat iudicium, id est iustum): ET APRICIA DEUM, hoc est, eum sustinuit et sustentavit ac corroboravit, ne ab incepto desisteret, sed fortiter suscepit et constanter urgoret tam arduum statutum nostrum et redemptio opus; ut scilicet pro nobis inimicis, impis, ingratibus, blasphemis, in carnem et mortem crucis daret Filium sumum unigenitum, ejusque morte hostes nostros et tyrannos a nobis depelleret, puta diemonem, peccatum, mortem, gehennam.

Sectatores, « iustitia » hic proprie capi potest, q. d. Quamvis homines omnino perversi sint, Dominus tamen liberat eos, et in liberando utetur iustitia, puta justo iure et satisfactione, quam petet non ex ipsorum meritis, que nulla sunt, sed ex meritis Christi, quibus pro peccatis hominum ad ultimum terrenum satisficit, itaque iuste nos sibi reconciliavit, et a diaboli captivitate redemit.

Ad litteram loquuntur de redemptione generis humani per Christum, sed alludendo ad redemptions Iudeorum et Babylonie per Cyrum. Hujus enim causa non fuerunt ipsorum vires et merita, sed Dei robur ac gratia. Quare qui hoc plane ad litteram accipiunt de Judeis et Cyro, mystice tantum de Christianis et Christo, Rabbinis et Iudeis, plus et quo indulgent, neque dignificare, neque menti Propheta salutem faciunt. Melius equitem et probabilius S. Hieronymus expavit his.

Et SALVANT (remedium, opem et salutem attulit) subi BRACHIUM SOLUM. — hoc est, Deo saluti

de bello et armis Dei, quibus per Titum et Romanos debellavit et excidit Iudeos ob sceleram ante reconsita. Verum cum ultro hec Dei de more sit contra demonem et peccatum, ut ab his homines liberet, sicut ipsa ejus in homines elementa : rursum, cum sequentia omnia Iesu, grafiaria et fodus sonent, prior sensus de redemptione hominum per Christum plane litteralis et genuinis videtur.

17. **INDUTUS EST LORICA.** — Nota prosopopoeiam, que Propheta Dei quasi militis a *c^o-vile ad talos armati, arma et panopliam describit, qua eadem Apostolus armat fidemque quasi Dei militem, pugnarem contra demonem, mundum et carnem, Ephes. vi. 13.*

Iaque primo, thorax sive lorica Dei est « justitia »; hec enim totum Dei pectus et cor obarmavit et corroboravit, ut pro justitia, justoque suo dominio contra tyrannos dimicaret, puta contra daemones, qui hominem injusto captum detinebant; ut eos injusta sua possessione depelleret, hominemque in pristinam libertatem, et jux ac dominium suum revocearet. Justitia hec est misericordia, ait Haymo. Planius tamen justitiam hic proprie capias: eam enim Deus Christo communicavit, ut totum ejus pectus obarmaret et corroboraret, ut quasi adamus dorsum suum daret persecutis et flagellatis: itaque penas peccatorum nostrorum in se suscipiens et sustinens, juste pro Ieo Dis satisficerat tantum etiam plus quantum illa merebantur.

est. **Secundo,** galea Dei est « salus »: hec caput et mentem Dei obarmavit, ut tota ejus intentio futurum in hominum salutem; hec est galea activa: passiva in Christo fuit ipsa divinitas, hec enim Christi texit caput, ejusque salutem contra hostes tutata est, cum enim a morte glorioseus quasi mortuorum suscitavit. Verum melius acpias de activa: hanc enim spectavat Deus et Christus, ab aquae Jesus, id est salvator, appellatus est. Ita S. Thomas, Hugo et Forerius.

Tertio, vestis ejus fuit « ultro »: totus enim, totum quasi corporo ferabatur in hostes, puta peccata, ut ea disperderet.

Quarto, pallium ejus fuit « zelus »: hic enim cumulavit, oblexit et ornavit arma ejus jam dicta. Zelus hic fuit triplex, scilicet *primus*, honoris sui et glorie: dedecus enim fuisse Deo permettere creaturam suam sub potestate diaboli. **Secondus**, ire in demonem et peccatum, hostes suos et nostros. **Tertius** amor erga homines. Hic triplex zelus ingens et abundans Deum undique cinxit et decoravit instar pallii, quod corpus et vestes alias laxe ambi et circumdat. Hunc zelum conseruare arma Deum communicavit Christo bellii sui duci. Tota enim vita Christi zelum et vindictam spiravit: nam ex zelo glorie Dei, amoris nostri, et odii in hostes, eos imperio deturbavit, peccatum abolevit, mortem occidit, carnem perdomuit, ut ubique et in omnibus re-

gnaret ipse, ejusque fides, veritas, caritas, pax, justitia, Dei laus, gratiarum actio, et gloriam in Spiritu Sancto. Ita Forerius, Adamus et diu in Spiritu Sancto.

GALEA SALUTIS IN CAPITE EJUS. — Solebant veteres in galcis ingentes gestare crisias, praesertim e plurimi aquilarum, gallorum aliorumque viaticum avium, tum ut hostes terrefaccerent, tum ut animos has specie sibi invicem adcederent, tum ut victoriam, bellicique finem ad fructum quem spe et animo conceperant, in gales et crisias praeferebant, ac manu strenue exequerentur. Quocumque a galea Dei et Christi fui salus, hanc enim praefuit et attulit per hoc saum bellum mundo. Porro galea hujus insigne et quasi crista fuit crucis; per hanc enim salutem dedit. Unde et Constantinus pugnaturus contra Maxentium, in galea gestavit crucis signum. Nam, ut canit Prudensius, lib. I *Contra Symmachum*:

Ardebat summis crux addita crassis.

Hec et plura de galea Sanchez.

INDUTUS EST VESTIMENTIS ULTRIONIS. — S. Hieronymus, ut dixi, Cyrilus, Procopius et Haymo referunt ad ultrionem quam Deus in Iudeos impios Christique occisores exercuit per Romanos. Verum ob causas quas assignava vers. 16, melius et verius hec accipiemus de ultrione quam Deus per Christum peregit contra demonem et peccatum.

Figurate ergo hic Christus Dominus, veniens ad redimendos homines, inducitur quasi dux cataphractus, qui furore divino actus non tantum in daemones, sed etiam in homines peccatores eis subdilos irruit, atque obvios quoque deturbat, proteri, trucidat, interfectorumque sanguine simili extinguit.

Ubi nota: Solent Prophetae cum de hac Christi pagina et redemptio locuntur, duplice nomine et fere copulato eam significare, hoc est ultrione et salute, strage et redemptio, indignatione et pace, sanguine et vita, Victoria et incolumente. Alludit enim ad redemptiorem Iudeorum, que cum strage Chaldaeorum pericula est, ut omnis Victoria cum strage hominum peragi solet.

Rursum in hac strage et salute idem sunt hostes et amici, debellati et liberati, enecti et redempti; sed moribus, ingenio, affectu dissimiles: Christus enim infideles impiosque subegit et abolevit, mactando peccata et servando homines; nimurum ex impios pios, ex infidelibus fideles, ex blasphemis Dei cultores, ex inimicis amicos faciendo: que illustris et divina Victoria neque ac strages fuit. Vide Can. XLVI. Unde sequitur:

OPERTUS EST QUASI PALLIO ZELI, — id est opertus est zelo quasi pallio. Unde Vatablus-vertit: *Indignatione amictus est vice pallii.* Sic cap. vi. 1, 3, « Pallium laudis » vocatur ipsa laus fideles cingens et ornans quasi pallium: « Zelus ergo aque

ac charitas, est pallium Dei et divina Majestatis, ut septe quidam sanctorum dixit.

48. **ISULIS VICEM REDDET.** — *Insulas* vocat gentes remotas in insulis et ultra insulas habitantes, ut alibi dixi: hisce vicem, id est talionem ultionis, reddidit, dum ipsarum impietatem et idolatriam destruxit, easque christianas et pias effect.

Aliter S. Hieronymus; ipse enim persistit in sua expositione clavis Iudeorum per Titum: unde per « insulas », accipit Jerusalem, que Romanorum exercitu eingebatur et tundebatur, sicut iusta maris et fluctibus. Verum ex dictis liquet priorem sensum esse literalem et genuinum.

49. **ET TIMEBENT QUI AD OCCIDENTE, NOMEN DOMINI** (q. d. Omnes gentes tam quae ad Orientem, quam quae ad Occidentem habitant, subacte a Christo et Apostolis, Dei Christique fidem et gloriam dicibunt, id est colent et reverentur, id que fit tunc), **CUI VENERAT QUASI FLUVIUS VIOLEN-**

1. q. d. spiritus Domini cogit, — q. d. Cum ad gentes debellandas venerat validus Domini exercitus, qui tanto impetu venit, ut videatur esse quasi fluvius violentus, qui simul a vento raptus et propellitur; huius enim in precepis rientibus cursum nemo sistere aut impedit potest, quin exundans omnino obruat et pressumdet. Unde Septuaginta vertunt: *Quasi fluvius violentus in terra domini, veniet cum furore.* Pro violentus hebreus est *תְּאֵרָה*, id est angustus, ut vertit Aquila, et consequenter violentus. Fluvius enim si in angustias redigatur et exuberat, fit violentus, sternit agros, sata leta bouisque labores. Significatur hoc impetu vis, copia et efficacia Evangelii, ac predicationis Christi et Apostolorum, cui nulla sapientia, eloquentia, prudentia resistere potuit, ut videatur in predicatione S. Pauli. Unde Theodotion vertit: *Quasi fluvius angustius vel oppugnat.* Hoc adimplerunt est in Pentecoste, inquit S. Hieronymus, et deinceps, cum factus est de celo sonus quasi adventiens spiritus vehementis, qui impulsu et acti Apostoli in spiritu vehementi contriverunt naves Tharsis, id est omnes mundi machinas, totumque orbem ecclimerre perseruant, et Christus subtraverunt. Qui ergo vult efficaciter et Apostolicus esse Evangelii prece, et efficaciter per illud peccatores convertere, necesse est ut instar Apostolorum vadat et concionetur in spiritu vehementi. Frigidus enim conciones, quales multas hodie videmus, procul dolor! corda frigidia non ferunt, non accendant.

Quia sanctus DOMINI COCIT. — « Spiritus Domini » est ventus ingens et validus: hic enim colligit aquas, cogitque ut in preceps ruant. Simili modo et impetu exercitum Apostolorum Domini cogit et propulit zelus et spiritus Domini. Pro cogit hebreus est *מִזְבֵּחַ נֹסֶה*, quod Leo Hebreus vertit, *impellit*, a radice *מִזְבֵּחַ nas*, id est fugit, et in pecto ac poel *noses*, id est fugere compulit, propulit et impulit. Vatablus vero *nosesa* vertit, *veri-*

2. קְרֵבָה scaba, id est captivus fuit, significat captivos: sin autem dedueas a קְרֵבָה scub, id est reversus est;

*lum excitabit, et nos enim signum et vexillum significat, q. d. hinc exercitul Dei praeess spiritus Dei quasi vexillifer: hic illum ducit, cogitque ac facit ut potens sit et efficax, omniaque prostrat. Unde tertio, Aquila *nosesa* vertit: *Spiritus Domini signaculum ejus; Theodotion: Quasi fluvius oppugnat spiritus Domini signatus est, et in Christo, inquit S. Hieronymus. Hic est enim de quo, Joan. vi. 27, dicitur: « Hunc enim Pater signavit Deus; » et Isaiae cap. xi. 2: « Requiescat super eum spiritus Domini: spiritus sapientiae, et intellectus, spiritus consilii, et fortitudinis, spiritus scientiae, et pietatis, et replebit eum spiritus timoris Domini. Unde et nos dicimus: Signatum est super nos lumen vultus tu, Domine; et in Ezchiele, cap ix, vers. 4, virorum genitum frontes than littore Hebreos quae apud eos ultima est, impressione signatur.**

20. **ET VENERAT SION REDEMPTOR** (« Sion, » id est Sioni, hoc est, *pote Ecclesia. Unde explicans subdit*): *Et hoc est, id est* **ES QUI REDEUNT AB INIQUITATE IN JACOB.** — Ita S. Hieronymus, Cyrilus et Procopius. Ecclesia enim vocatur « Sion, Jacob, Israel, etc., quia in Sione apud Jacobitas sive Israëlitas corporis illigique primi fuerunt lapides, id est fideles et Apostoli, Ecclesia. Ita explicat S. Paulus, Rom. xi. 26. Quare commentator S. Thomae scriptus, et Hugo, qui per redemptorem literalem accipiunt Cyrum et Nehemiam, qui fuit redux Iudeorum e Babylone in Iudeam, ut solum allegoricus est significatur Christus, valde extenuant, immo detergunt hoc Prophete oraculum, neque ac argumentationem Apostoli. Dico ergo ad literam redemptorem esse Christum, non Cyrum; licet alludat ad Cyrum: Christus enim, non Cyrus, novum fideis quod sequitur sanxit. Unde capite sequenti jubilans Propheta exultat, dicitque: « Surge, illuminare Jerusalem, » etc.

Septuaginta et ex his S. Paulus, Rom. xi. 23, paulo alter sic vertunt: *Veniet ex Sion* (sic enim habent S. Hieronymus et Complutenses, licet Cyrilus, Procopius et Sixtina habeant: *Prefectus Sion qui eripiat, et avertiat impietatem a Jacob;* qui nimirum Hebrewum *לְמַדְנָה* non tantum est articulus dativi, sed etiam subinde capitul propterea min, id est ex, de; unde *תְּאֵרָה letis* vertunt: *Ex Sion.* Rursum, idem est dari Christum redemptorem Sioni, id est his qui redeunt ab iniiquitate, quod venire cum ut eripiat et avertiat impietatem a Jacob: in hoc enim sita fuit Christi redemptio, sicut antitypus Cyri redemptio in eo sita fuit, quod Cyrus avertens captivitatem Babyloniam a Jacob, ipsique ex ea redirent in patriam. Ideo enim Deus et Christus in galea et verice capituli salutem, non temporalem, sed spiritualem a peccato preferunt. Unde clarus cum Forerio ex Hebreo vertit post: *Et venerat Sion redemptor, et Jacobitis capti- vis peccati. Hebrewum enim נְשָׁבָה scale, a radice נְשָׁבָה scuba, id est captivus fuit, significat captivos: sin autem dedueas a נְשָׁבָה scub, id est reversus est;*

significat revertentes, ut virit Noster. Quocirca recte et hoc loco docet S. Paulus Judaeos in fine mundi convertendos esse et salvandos, cum intraverit enim gentium in Ecclesiam.

Porro quod addit Apostolus : « Cum abstuleris peccata eorum, » non est hoc loco in Isaia, sed ab Apostolo additum est explicacionis gratia; explicat enim et inculcat illud quod praecessit : « Qui avertat impietatem a Jacob, » ut doceat in eo istam esse totam Christi salutem et redemptionem. Ita in ilum Pauli locum Origenes, Anselmus, Tertius, Cajetanus, licet Sanchez probabiliter censeat hec verba petita esse ex Isaiae iv, 4, ubi dicitur : « Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, » etc. Aut potius ex Ieron. cap. xxxi, 34, ubi loquens de eodem hoc federe ab Deus : « Quia propitiabitur iniquitatibus eorum, et peccatis eorum non memorabitur amplius. » Solet enim Paulus diversa Scriptura loca connectere, eorumque sensum, non verba cutare.

DICIT DOMINUS, — hebraice **תְּמִימָן נְאֵם יְהוָה,** q. d. Hoc est effatum, decreatum et oraculum Domini. Hoc enim gravi pronuntiatio, quasi sigillo, solent Prophetae insignia Dei promissa, quale hoc est de Christo redemptore, obsignare. Unde Apostolus verit : « Fidelis sermo et omni acceptance dignus. » Vide dicta I Timoth. i, 15. 21. ILLORUM NEUS, — scilicet quod praecessit de mittenda redemptio, qui redimat Jacob ab iniquitate: fodus enim hoc, sive testamentum novum, non est aliud quam liberale Dei sanctio, et promissio de venia et gratia facta primario Iudeis (huius enim promissus erat Messias), deinde consequenter ceteris etiam Gentibus. Secundo, et congreuentius, S. Hieronymus, Haymo, Foreius censem fodus hoc esse id quod sequitur : « Spiritus meus, » etc., q. d. Novum hoc fodus in eo situm erit quod Deus dabit Iacobis, qui ab iniquitate redirent, id est Ecclesia, Spiritum summum Sanctum, quem nunquam ab ea auferet.

SPRITUS MEUS, qui est in te. — S. Hieronymus putat hoc a Deo dici Isaiam, q. d. Spiritus meus propheticus, qui est te est, o Isiae, nunquam deficiet, ne verba, id est oracula mea, recedant de ore tuo, et semini tui, id est posteriorum tuorum, scilicet Prophetarum et Apostolorum, usque in eternum.

Secundo, Procopius et Cyrillus censem hanc esse verba Patris ad Filium, Christum Dominum: super hanc enim fixe et jugiter requiescit Spiritus Domini.

Tertio et genuine, passim alii censem hanc esse verba Dei ad Ecclesiam: de hac enim sermo praecessit, et cum haec Deus novum fodus hic ini, dicens : « Fodus cum eis, » etc., scilicet Iacobis, qui re deunt ab iniquitate. Hui enim sunt Ecclesia, hoo et prima pars Ecclesie Christi. Porro mutat hic numerum, dicens, « in te, » pro « cum eis, » vel « vobiscum : » quia loquitur Jacob, id est toti populo, de quo nunc singulariter et collective,

nunc pluraliter et distributive loqui solemus : « In te » ergo, o Jacob, o popule mi Christiane quod est Ecclesia mea, spiritus meus requiescat. Hebrei enim **τὴς λέχης,** id est *in te*, est masculinum: unde proprio populum referit, qui Sionem, id est Ecclesiam, constituit.

Porro spiritus hic est Spiritus Sanctus, qui per fidem et charitatem diffusus est in tota Ecclesia, puta in cordibus fidelium. « Spiritus » ergo *in te primo,* est fidei et veritatis, qui assistit Sioni, id est Ecclesia, cquisque capit Romano Pontifici, ne in fidei definitionibus errat. Hunc enim Christus, ascendens in celum, Apostolis et Ecclesiae *in te* in finem promisit : aliquon enim illa in fide aliquando errare posset, quod absit : tunc enim *in te* Ecclesia, non Dei, sed diaboli. Secundo, spiritus hic est caritatis et sanctitatis.

Sensus ergo est, q. d. Vetus fodus et testamentum Mosaicum consistit in donatione legis, Exod. xx. At jam in novo Christi fodore dabo Spiritum Sanctum, puta spiritum veritatis et charitatis, tibi, o Jacob, id est o Ecclesia, ut verba, id est praecipua tua, non recedant de ore ac corde tuo, et semini, id est posteriorum tuorum, in eternum; sed semper ea et ore recites ac doceas, atque corde conserves, et opere ac vita adimplaes per gratiam et opem ejusdem Spiritus. Novum ergo fodus et testamentum consistit in donatione spiritus, quo libere et hilariter legem et voluntatem Dei implimus. Hunc esse sensum patet ex Ieremiᾳ, per quem Spiritus Sanctus hoc fodus ita explicat, cap. xxxi, vers. 33 : « Hoc erit pactum quod feriam cum domo Israel : Dabo legem in carnem in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam, » utique per spiritum amoris et gratiae, quem cordi eorum infundam; eam legem Mosaicum scripserimus in tabulis lapideis, non in corde Iudeorum. Unde hunc alludens Apostolus, II Cor. vi, docet novum Testamentum esse spiritus, vestitus fuisse littere : quia de recte scribit S. Augustinus, lib. *De Spiritu et Litera.*

Ubi nota hunc spiritum hic Ecclesia, id est toti coru fidelium, promitti, non autem singulis in ea personis: sunt enim in Ecclesia cuncti fideles impi et peccatores quasi membra arida.

Secundo, tamen spiritus hic promittit singulis veris et vivis Ecclesia membris, hoc est justis : hi enim omnes vitali hunc spiritu animantur et vivunt. Unde quod ait, « in te, » potest de qualibet justo accipi, ut accipit Adamus. Nullum enim iustum Deus grafta sua deserit, nisi prius ab eo deseratur, uti docet Concilium Tridentinum, sess. VI, cap. xi. Ergo spiritus hic gratiae ex parte Dei est eternus, et cum justo manet in sepieternum, nisi ipse eum sponte excutiat. Pari modo spiritus veritatis, qui non singularis Ecclesia membris, id est justis, sed toti Ecclesie, ejusque capit Romano Pontifici, ad definitas res in fide controversias promittitur, ab ea et ab eo non recedat in eternum.

Aliter explicant Hebrei, q. d. Spiritus meus propheticus, id est, ut sequitur, verba, oracula et doctrina mea non recedent, id est non recedant, ab ore et corde tuo, q. d. Cura, o Jacob, ut semper geras in mente et memoria ea quae jam dixi de tua et Babylonica redemptione et redemptore. Cen- sent enim *recedent*, non esse praedicti, sed imperans. Verum hic sensus torquet vocem « spiritus, » et encratat oraculum de novo Testamento: quocirca ut frigidus et Judaicus non videatur admittendus; augusta enim Propheta verba, augustus quid spectant, scilicet novi Testamenti in spiritu, non in lege, consistentis institutionem, tunc patet ex dictis.

CAPUT SEXAGESIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dixerat Propheta in fine cap. precedenti, quod Deus per Christum redimeret Jacobos, ac Sion sis Jerusalem, id est Ecclesiam credentium ex Iudeis, et consequenter ex Gentibus, quoque cum ea novum et eternum fadus sanciret, ita ut spiritum suum illi in perpetuum consigaret. Num ergo exsultemus et jubilem et congregemur, ac graphice miram ejus felicitatem et gloriam depingemus. Nam primum, ejus protus et propagationem per omnes gentes fusa emerat. Deinde, vers. 10, predicti reges, principes et populos et ministros, etiam qui olim eam impugnaverat, suasque opes in illam illatur: perturas vero gentes et regna, que illi servire nocturner. Ut de tertio, vers. 15: Ponam te, inquit, in superbiam seculorum, gaudium in generationem et generationem: et sicut la gentium, et manilla regum lactaberis. Pro ere afforran aurum, et pro ferro argentum, et pro lignis as. Denique, vers. 18, assurgens ad Ecclesiam triumphantem: Non audiatur, ait, ultra iniquitas in terra tua, occupabit salus muros tuos, et portas tuas laudatio; non erit ibi amplius sol, sed erit ibi Dominus in lucem sempiternam. Populus autem tuus omnes iusti, minimum erit in mille, etc. (1).

1. Surge, illuminare, Jerusalem: quia venit lucen **υαλων**, et gloria Domini super te orta est. 2. Quia ecce temebat operient terram, et caligo populos: super te autem orietur Dominus, et gloria ejus in te videbitur. 3. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, et reges in splendoris ortu tui. 4. Leya in circuitu oculos tuos, et vide: omnes isti congregati sunt, venerant tibi: filii tui de longe venient, et filiae tue de latere surgent. 5. Tunc videbis, et afflues, et mirabutur et dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudine maris, fortitudo gentium venerit tibi. 6. Inundatio camelorum operiet te, dromedarii Madian et Ephra: omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem Domino amuntantes. 7. Omne pecus Cedar congregabitur tibi, arietes Nabothi ministrabunt tibi: offerent super placibili altari meo, et domum majestatis mea glorificabo. 8. Qui sunt isti, qui ut nubes volant, et quasi columba ad fenestras suas? 9. Me enim insule expectant, et naves maris in principio, ut adducam filios tuos de longe; argentum eorum, et aurum eorum cum eis, nomini Domini Dei tui, et sancto Israel, quia glorificavit te. 10. Et adducant filii peregrinorum muros tuos, et reges eorum ministrabunt tibi: in indignatione enim mea percussi te: et in reconciliatione mea miseritus sum tui. 11. Et aperientur portae tue jugiter: die ac nocte non claudentur, ut afferratur ad te fortitudo gentium, et reges eorum adducantur. 12. Gens enim

(1) Postquam Isaiae economia divina rationes circum-
Synagogam exposuit, cap. lv, lvi, lvi, lviii, lxi, iam declarat statum divinum per Ecclesiam, et de ea simulacrum de Christo, apotione predicit, quam ut liberatione a captivitate Babylonica illa modo convenire possint. Hujus igitur Ecclesie Christi describuntur formatio, cap. lx, institutio a Christo, lxi, lxii, et amplificatio, lxiii.

Panno igitur, ad hanc formandam Ecclesiam exigitur Jacob, utpote *primo*, Evangelium primo annuntiatur, 4; *secundo*, Christum ipsum visari, 2; *tertio*, ecclesie edocere, 17, 18; *quarto*, exsiliis et interitus a possessione hereditatis et multitudine postulantibus, 21, 22.

Secundo, confluunt vocata gentes, *primo*, ex omni parte orbis universi, 4, 5; *secundo*, ex continentia, 6, 7; *tertio*, ex insulis, 8, 9.

TERTIO, conferunt operam, *primo*, extranei et domestici, 10, 11; *secundo*, hostes et amici, 12-14.

QUANTO, exclusiatio loci et removentur, *primo*, despectus et odium a gloria et patrocino principium, 15, 16; *secundo*, conditio tenuis et adversa ab abundanti et quiescente, 17, 18; *tertio*, alternans fortuna a stabili felicitate, 19, 20; *quarto*, exsiliis et interitus a possessione hereditatis et multitudine postulantibus, 21, 22.